

Kis-Benedek József

A konfliktusok vallási gyökerei a Közel-Keleten

Az iszlamizmus megnyilvánulási formái és irányzatai¹

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.3-4.89

A tanulmányban a szerző a dzsihádistá szalafizmus gyökereivel, megjelenési formáival, irányzataival, képviselőivel foglalkozik. Kitér a szalafiták szerepére az arab változások során. Megállapítja a szerző, hogy a változások kisajátítására a radikális személyek és szervezetek nem voltak képesek. Az iszlám és az iszlamizmus nem jelent globális fenyegetést a nyugat részére, a biztonsági kockázatokkal azonban számolni kell.

A 21. század elején az iszlám és a Nyugat kapcsolatrendszerében többszörös kihívásról beszélhetünk. Egyik az, amelyet az iszlám jelent a Nyugat, a másik pedig az, amelyet a Nyugat jelent az iszlám világ számára. Különösen az utóbbi szorosán összefonódik a globalizáció, illetve a modernizáció kihívásaival, amelyekre az iszlám világunk viszonylag gyorsan meg kell találnia a megfelelő válaszokat.

Az iszlám, de még az iszlamizmus sem jelent globális fenyegetést a Nyugat számára. Ugyanakkor komoly kihívás, illetve biztonsági kockázati tényező, mégpedig különböző síkokon: politikai, katonai-militáns, ideológiai, demográfiai, civilizációs-kulturális és biztonsági területeken. Ugyanakkor a Nyugat és a globalizáció sokkal inkább jelent „fenyegetést” az iszlám világ számára, hiszen mindkettő meghatározó tényező a nemzetközi rendszerben és a világgazdaságban. Az iszlám világ része a nyugati dominanciájú világrendszernek, de óriási és behozhatatlannak tűnő a nyugati erőfölény.²

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem felkérésére készült.

2 Vö.: Rostoványi Zsolt: Az iszlám világ és a Nyugat – Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2004. 397. o.

A radikális eszmék irányába mutató egyik meghatározó fundamentalista irányzat a *szalafizmus*.³ Ennek kialakulása az európai államok gyarmatosító politikájára, a hódítással szembeni ellenállásra vezethető vissza. A szunnita irányzathoz – elsőként a 18. században – megjelent áramlat a Nyugat gyarmatosító tevékenységére válaszul a konfrontációt helyezte előtérbe, továbbá erőfeszítéseket tett az iszlám ősi értékeihez való visszatérésre.

A szalafiták elutasítják a nyugati civilizációt, ugyanakkor készek átvenni modern technikai és technológiai eredményeit, mivel azokat céljaik eléréséhez fontos eszköznek tartják.

A dzsihadista szalafizmus gyökerei

A dzsihadista szalafiták, tágabb értelemben, a szalafita mozgalom részét képezik. Bernard Haykel szerint vallásos és szociális reformerek, akik a valódi hithez akarnak visszatérni és a muzulmánok első három generációjának gyakorlatát követik. Egyistenhívők, elutasítják a többistenhitet, a Koránt és a szunnát tartják az egyedüli jogforrásnak és a kormányzás alapjának, ellenzik az innovációt, elleneznek minden olyan nem iszlám kultúrát, amelyet rá akarnak a muzulmánokra erőltetni.⁴ A legtöbb szalafita a muzulmán uralkodók iránti hűségre szólít fel, beleértve az autoriter rendszereket is, és elítéli az arab kormányok elleni dzsihadot. Mindennek ellenére a szalafizmusban kialakult egy olyan irányzat, amely magában foglalja az erőszakot is, a dzsihad megjelenési formájaként. Ehhez az irányzathoz több közel-keleti és észak-afrikai csoport csatlakozott. Szélesebb értelemben céljuk új politikai és szociális struktúrák kialakítása, bár a módszereket illetően eléggé megosztottak.

A dzsihad értelmezése időben és megjelenési helyét illetően eltérő. Az első két iszlám dinasztia (ti. az Umajja [Omajja] és az Abbaszid) a dzsihadot egy adott terület feletti ellenőrzés eszközeként fogta fel.⁵ Klasszikus értelmezésben ismert a támadó dzsihad (ezt nagy dzsihadnak is nevezik), amely kollektív szinten a muzulmán közösség feladata. A védelmi dzsihad (kis dzsihad) a betolakodó támadók elleni harcot jelenti, ami egyéni kötelezettség. A dzsihad az iszlámban (eltérően a magyar médiában elterjedt „szent háborútól”) vallási kötelezettség.⁶ A dzsihad esetében megkülönböztethető a védelem és a támadás, előbbi az egyén kötelessége, az

3 A „szalaf” szó elődöt, korai, vagy ősi generációt jelent. A Mohamed idejében élő azon három generációt foglalja magában, akik a Próféta, majd az utána következő „igaz úton járó” kalifák vezetése alatt tisztá, az eredeti iszlám útmutatásai szerinti tökéletes életet éltek. Béres János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori értekezés, ZMNE, Budapest, 2008. 26. o. Munif, Abdul-Fattah: A muszlim gondolkodás megújulása a 18–21. században, a szalafijja története <http://iszlami.com/iszlami-az-elet-vallasa/az-iszlami-tortenete/item/1033-a-muszlim-gondolkodas-megujulasa-a-18-21-szazadban-a-szalafijja-tortenete>; (Letöltés: 2015. 06. 04.)

4 A szalafizmus részleteivel kapcsolatban lásd Haykel, Bernard: On the Nature of Salafi Thought and Action. In: Global Salafism: Islam’s New Religious Movement. ed. Roel Meijer. Hurst, London, 2009. 33–57. o.

5 Heck, Paul L.: Jihad Revisited. Journal of Religious Ethics. Volume32, Issue 1. March 2004. 106. o.

6 Kis-Benedek József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. Zrínyi Kiadó, 2016. p. 44. ISBN 978 963 327 739 3

utóbbira pedig a közösség vezetője, a kalifa adhat utasítást. Az al-Kaida és az iszlám radikális szervezetek átalakították és kormányzati, vagy közösségi kötelezettségből egyéni kötelezettséggé változtatták, ami azt is jelentheti, hogy az iszlám nevében háborút lehet kezdeni.

A védelmi dzsihad legmarkánsabban a keresztes háborúk és a tatárjárás idején alakult ki, amikor a muzulmán területeket támadták. A modern dzsihadista szalafiták azzal érvelnek, hogy a 19. századi európai gyarmatosítás óta a muzulmán világ folyamatos támadás alatt áll. Ez az az érvanyag, amivel igazolják a támadó dzsihad létjogosultságát, legyenek a támadók britek, amerikaiak, vagy a nyugatiak által támogatott arab rendszerek. A védelmi dzsihad ilyen értelmezése azért fontos, mert az egyéneket és nem az államot, vagy az adott vezetést ruházza fel ilyen jogokkal, azaz nem a vezetőnek, vagy a vallási eljárónak kell dzsihadot hirdetni.

A terroristák éppen ebből adódóan arra törekszenek, hogy vallási felhatalmazást (fatvát) kapjanak cselekedeteik végrehajtásához. Sőt az al-Kaida arra is törekszik, hogy felhatalmazást kapjon nem harcolók, nők és gyermekek megölésére is bizonyos körülmények között. Egyébként meg kell jegyezni, hogy a muzulmánoknak kerülniük kell gyermekek és nem harcoló nők megölését. Kivételt képeznek azok, akik a muzulmánok ellen harcolnak. Az al-Kaida igyekezett elfogadtatni azt, hogy a gyermekek és a nők megölése a dzsihad során „járulékos következményként” kezelendő. A muzulmánok véletlen halálával magyarázzák az öngyilkos merénylők halálát, amit Allah megbocsát, sőt mártíriumnak nyilvánít. Ezért nevezik az öngyilkos merénylők alkalmazását mártír műveletnek.

Az említett elveket azonban nem mindenütt és nem mindenki fogadja el. Iszlám tudósok Egyiptomban és Szaúd-Arábiában (például Mustafa Masshur, Tariq Bishri, Fahmi Huwaydi) bírálják ezeket a nézeteket és azt hangoztatják, hogy a terrorműveletekben rengeteg muzulmán veszíti életét. Az al-Kaida erre populista módon válaszol: arra hív fel, hogy a muzulmán harcosoknak csatlakozniuk kell a muzulmán országok területén végrehajtott katonai műveletek ellen folytatott harchoz, beleértve Afganisztánt, Irakot, Pakisztánt, Malit; csapásokat kell mérni zsidó célpontok ellen; védeni kell a muzulmán érdekeket Európában; ellenállást kell tanúsítani az elnyomó rezsimekkel szemben az arab világban is.

A dzsihadista szalafizmus kapcsán két ideológust mindenképpen meg kell említeni. Az egyik *Muhammad ibn Abd al-Vahhab*, aki a 18. században az Arab-félszigeten élt, a másik pedig *Szajjid Kutb*, aki 1906–1966 között Egyiptomban élt. Az előbbi vallási reformer volt és a Korán fundamentalista értelmezése mellett érvelt, utóbbi pedig a Muzulmán Testvériség tagjaként lépett fel a Nasszer-rendszer ellen. Erőszakos fellépését kivégzéssel torolták meg. Mindkét ideológus azon háborodott fel, hogy az iszlám társadalmat elsorvasztották, és arra szólítottak fel, hogy vissza kell térni az iszlám azon módszereihez, amelyeket az első generáció emberei Mohamed korában, illetve az azt követő kétszáz évben gyakoroltak.

Említést érdemel két dél-ázsiai gondolkodó, *Abu-I-A'la Mawdudi* és *Abu-I-Hasanal-Nadwi*, akik továbbfejlesztették a dzsihadista szalafita koncepciót. Ők a muzulmán uralkodók elleni erőszak jogosságát és szükségességét támasztották alá. A két gondolkodó nézeteit Szajjid Kutb egyesítette az *Iszlám Árnyékában* című művében. Nézetei – az Öböl-menti országok szalafizmusával kombinálva – megalapozták

a modern dzsihadista szalafita ideológiát. Szajjid Kutb 24 könyv szerzője, az iszlám politikai és szociális szerepén túl verseket és kritikai műveket is írt. Kemény bírálója volt az Egyesült Államok társadalmának és kultúrájának. Gondolatai halála után is ösztönözték az egyiptomi és más országok militáns szunnita gondolkodóit, és megtalálták az utat Afganisztánba: elkezdődött egy új időszak a dzsihadista szalafizmus történetében.

A takfír gyakorlat (kivégzendő mindenki, aki muszlimnak vallja magát, de nem ért velük egyet) az iszlám vallás kialakulásának idejére tehető, amikor a karadzszita lázadókat a 7. században (az Umayyad Kalifátus idején) a muzulmán törzsek megtámadták. Ennek mai jelentősége az, hogy számos muzulmán gondolkodó az Iszlám Állam tagjait a karadzszitákkal, azaz a lázadókkal azonosítja. A mai szalafiták közül többen – köztük Szaúd-Arábia főmuftija, aki egyetért az Iszlám Állam vallási nézeteivel, de nem ért egyet a politikájukkal – az Iszlám Állam tagjait karadzszitáknak, lázadóknak minősítette. Ez annak tulajdonítható, hogy számos szalafita nem ért egyet a muzulmánok megölésével, ami viszont az Iszlám Állam gyakorlatában nem ritkaság. Ez a szaúdi nyilatkozat azt is jelenti, hogy a szaúdi rezsimnek a szalafita mozgalomtól el kellene határolódnia. Még az al-Kaida is, amely a legveszélyesebb szalafita dzsihadista szervezet, karadzszitáknak, azaz lázadónak minősítette az Iszlám Államot.⁷

A Dzsabhat al-Nuszra szíriai terrorszervezet szellemi vezetője, *Sami al-Aridi* 2014 decemberében az alábbiakat nyilatkozta az Iszlám Állammal (IS) kapcsolatban: „... Isten többfajta kardot adott nekünk. Ezek között az egyik a karadzszitákra irányul. Ez a csoport elég bizonyítékot szolgáltatott arra vonatkozóan, hogy karadzszita. Ezeket megölni vallási kötelesség és ez nem vonható kétségbe.”⁸

A szaúdi rendszert illetően az igazság az, hogy kettős magatartást tanúsítanak: egyrészt elítélik az Iszlám Államot, másrészt álcázva ugyan, de támogatják is.

Az IS nem más, mint a szalafita dzsihad megvalósítója, ami Szaúd-Arábiában keletkezett évtizedekkel ezelőtt, nevezetesen 1979 és 89 között, amikor a Szovjetunió megtámadta Afganisztánt. Az IS magában foglalja az iszlám világ két nagy szélsőséges mozgalmát, a szalafita szaúdi mozgalmat és a Muzulmán Testvériség nemzetközi mozgalmát. A szalafita radikális iszlamista szélsőség hívei a Muzulmán Testvériség politikai iszlámot követő híveivel együtt hozták létre az al-Kaidát, az Iszlám Államot és a többi hasonló csoportot.

Az irányzat a 19. században a kezdeti időszakhoz képest kisebb mértékben átalakult, ettől kezdődően már modern szalafizmusról beszélhetünk. Ez az iszlám világ társadalmi, politikai és gazdasági megreformálását tekintette elsődlegesnek, elsősorban nyugati minták alapján, főként az iszlám modern katonai és egyéb tudományokkal való összeegyeztetése, illetve a muszlim hagyományok gyakorlatának megváltoztatása, sőt esetenként hatókörének leszűkítése útján.

7 Mamouri, Ali: Who are the Kharijites and what do they have to do with IS? <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/islamic-state-kharijites-continuation.html#ixzz3e0mXGag0>; letöltés: 2015. 06. 16.

8 Uo.

Ezen korszak egyik legjelentősebb, a békés, politikai megoldást preferáló alakja *Dzsamálád-Dín al-Afgáni* volt.⁹ Al-Afgáni munkássága során a vallási gyakorlat reformját hangsúlyozta és az európai terjeszkedés ellen prédikált, valamint kidolgozta az iszlám válaszát az európai ateista és materialista nézetekre.

Mai szalafita dzsihadista irányzatok

Az arab országokban történt változások óta az észak-afrikai térségben megjelent a szalafizmus újabb irányzata. Ez néhány tucat harcosból áll, akiknek az a célja, hogy megbuktassák a Nyugat által hatalomra segített kormányokat. Szalafita dzsihadista harcosoknak nevezik magukat, akik az iszlám nevében szent háborút (dzsihadot) folytatnak. A szalafiták ezen csoportja különbözik a hagyományos ortodox, puritán életet élő szalafitáktól, egyre nagyobb népszerűsége tesznek szert, és egyre több hívet toboroznak. Mára a szalafizmus fő irányvonalához tartoznak. Egyetértenek az al-Kaida célkitűzéseivel, de sokkal szelektívebb módszerekhez folyamodnak az erőszak alkalmazásában. Kombinálják a szociális tevékenységet és a hittérítést a harccal. (Ezekkel Szíriában, az Asszad-rezsim ellen harcolók között is találkozhatunk.) Dicsőítik az afganisztáni, az iraki és egyéb helyeken megnyilvánuló elődeiket. Elsősorban a jogaiktól megfosztott és a társadalom peremére került fiatal férfiakat keresnek abból a célból, hogy szíriai és saharai kiképzőtáborokba vigyék őket. Ezen túl a társadalmakat belülről kívánják bomlasztani. A szalafita dzsihadizmus fő célja és módszere már nem a látványos robbantások szervezése helyi, vagy nyugati célok ellen, hanem inkább a társadalom iszlamizálása, míg az erőszak csak másodlagos jelentőségű számukra.

A népi szalafita dzsihadista szervezetek a Közel-Keleten aláássák az egyébként is törékeny kormányokat és radikalizálják a gazdasági válság által sújtott lakosságot. A helyi hatóságok által alkalmazott terrorelhárító módszerek mellett indokolt a társadalmi, gazdasági vallási és politikai irányítás komplex alkalmazása. Amíg az Egyesült Államok a Magreb-országokat igyekszik gazdasági segélyprogrammal támogatni, a radikális szervezetek hátráltatják ezt.¹⁰ Tény, hogy a szalafita dzsihadista módszerek alkalmazása kevésbé látványos a robbantásos akciókhoz képest, hosszabb távon azonban nagyobb hatást gyakorol a politikára és a társadalomra.

A szalafita dzsihadista terroristák új és régi generációjának elválasztása nehéz feladat. Az eddigi gyakorlat azt támasztja alá, hogy a 9/11-et követő új generáció jobban előkészíti merényleteit, alaposabban felméri a körülményeket. Fontosabbnak tartja a szociális és a politikai tevékenységet, mint a fegyveres erőszak alkalmazását. Egy újfajta kettős politikával állunk szemben, amellyel kapcsolatban nehéz eldönteni, vajon melyek a valódi szándékok.

Mindezektől függetlenül a szalafita dzsihadista irányt követőket úgy kell értékelni, hogy részét képezik a korai muzulmán irányzatnak. A vallási gyakorlatukban

9 Béres János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori értekezés, ZMNE, Budapest, 2008. 27. o.

10 Az amerikai programmal kapcsolatban részletes információk elérhetők: <https://csis.org/program/maghreb>; (Letöltés: 2015. 07. 21.)

puritánok és ultrakonzervatívok, nagy figyelmet fordítanak arra, hogy mi az, ami a mindennapi életben megengedhető (halal) és mi az, ami nem (haram). A sarián alapuló, vallást tisztelő államot akarnak, legfeljebb azon vitatkoznak, hogy milyen legyen az oda vezető út. Három, gyakran egymást átfedő területen vitáznak. Ezek a spirituaizmus (ami főként a vallási segítségnyújtást jelenti), a jótékonyság és az oktatás.

Ha mélyebben vizsgáljuk a résztvevők szerepét, akkor megkülönböztethetünk politikai és dzsihadista szalafitákat. A politikai szalafiták esetében alapként szolgál a vallási előírások betartása és a térítés. Úgy vélik, hogy a társadalomnak előbb vissza kell térnie az iszlám valláshoz, és csak ezután következik az államépítés. A politika, beleértve a választásokat is, csak az iszlám államban működhet. Nyugati felfogás szerint tehát azt mondhatjuk, hogy a politikai szalafiták gyakorlatilag olyan politikusok, akik a társadalmi átalakításokkal foglalkoznak.

Az arab változások a politikai szalafiták tevékenységének gyakorlásában fontos szerepet játszottak. A két politikai trend alapvetően a régi szalafiták nézeteit tükrözi. Mindkét irányzat támogatja a Nyugat elleni dzsihadot, de nemet mond a muzulmánok elleni támadásokra.¹¹

Az észak-afrikai országokban már a '90-es években is találkozhattunk szalafita dzsihadista csoportokkal, főként kormányok bukását követően. Az algériai katonai puccsot követően, 1993–1994-ben az iszlám csoportok összefogtak és megalakították a Fegyveres Iszlám Csoportot (Armed Islamic Group – GIA). Ez 2007-ben átalakult az Ima és Harc Szalafita Csoporttá. Még a 2000-es évek elején több csoport esküt tett Oszama bin Laden al-Kaidája mellett. Ma ezt a gyakorlatot folytatják azok a csoportok, amelyek hűségesküt tesznek az Iszlám Állam mellett. A legjobban ismert szalafita dzsihadista csoport az al-Kaida az Iszlám Maghrebben (AQIM), amely a már említett Ima és Harc Szalafita Csoportból jött létre. Ezek a csoportok globálisan nyugati, de elsősorban algériai célok ellen léptek fel. Az AQIM igen aktív Maliban, de toborzási nehézségei adódtak a fiatalok között, a belső viták során több kisebb szalafita csoport szakadt ki.¹² Ezeket a szervezeteket a kormányerők gyakran támadták, számos harcost megöltek, illetve többen elhagyták a szervezetet. Sokan közülük politikai pártokhoz csatlakoztak, például Marokkóban és Algériában.

A régi dzsihadista modell (kötelékben végrehajtott harctevékenység) még ma is létezik, hozzá köthető a 2012-es hatalomátvétel Mali északi részén, illetve az algériai Amenas településen 2013-ban végrehajtott, gázlétesítmény elleni támadás. Ez azért érdekes, mert nagyobb milicista csoport összehangolt, szervezett támadásáról volt szó. Szalafita dzsihadista tevékenységekkel találkozhatunk Tunéziában és Líbiában is. Jóllehet hasonló ideológiával rendelkező személyek (is) működnek néhány százan, talán néhány ezren is Szíriában, de nem sikerült elérniük a kormányerők megdöntését.

11 A szalafizmussal kapcsolatban bővebb információk találhatóak: Wiktorowitz, Quintan: *Anatomy of the Salafi Movement*. *Studies in Conflict and Terrorism* 29, 2006. 207–239. o. http://www.cerium.ca/IMG/pdf/WIKTOROWICZ_2006_Anatomy_of_the_Salafi_Movement.pdf; (Letöltés: 2015. 07. 26.)

12 Ilyen például a Movement for Unity and Jihad in West Africa (Nyugat-afrikai Egység Mozgalom és Dzsihad).

Az arab változások óta a szalafita dzsihadista ideológiát követő személyek új generációja nőtt fel. Módszerük a közvetlen akciók, az alkalmi fellépések és a helyi erők felhasználásával megvalósított merényletek. Sajátosságaik közé tartozik, hogy a polgári tevékenységet keverik a politikai akciókkal és az erőszakkal. Mivel a tevékenységekben átfedések vannak, ezért nehéz világosan meghatározni és kategorizálni a szalafita dzsihadizmust. Az erőszakot végrehajtó és az ezt elutasító személyek keverednek, együtt járnak a mecsetekbe imádkozni, vagy éppen ugyanazt az iskolát látogatják.

Thomas Hegghammer a szalafita iszlám szervezeteket a motivációjuk alapján öt csoportba sorolja: az államorientált, a nemzetorientált, a vallási közösség irányába orientált, továbbá az erkölcsi és a szektariánus irányultságú csoportok.¹³ Valamennyi csoporton belül megkülönböztet erőszakot alkalmazó és erőszakot nem alkalmazó irányzatokat. A legerőszakosabb réteget gyakran több motivációs tényező befolyásolja.¹⁴

Az arab országokban az „Arab tavasz” során történt megmozdulásokban a szalafiták ugyan részt vettek, de nem váltak a megmozdulások irányítóivá. A felkelésben részt vevők világos üzenetet küldtek a szalafitáknak azzal, hogy jelezték, a változásokat nem csak erőszak útján lehet elérni. Az erőszakos nézeteket vallók nem tűntek el, hanem alkalmazkodtak a megváltozott politikai feltételekhez. Az alkalmazkodás során igyekeztek a megmozdulások fő irányvonalához csatlakozni.

Az észak-afrikai szalafita csoportokat az különbözteti meg az al-Kaida többi szárnyától, hogy nem a társadalom perifériájához, hanem a változások központjához kerültek közel. A felkelések utáni körülmények olyan helyzetet teremtettek a szalafita szervezeteknek főként Líbiában és Tunéziában, hogy miközben felléptek a Nyugat és a hitehagyott rendszerek ellen, a szociális és a politikai tevékenységükkel egy időben fő eszközként a társadalom iszlamizációját tűzték ki célul.

A fiatal dzsihadista szalafiták tisztelik az idősebb generáció tagjait és tisztelik azokat, akik harcolnak Irakban, Szíriában, vagy máshol. Elítélik a képviselői demokráciát, az ezt erőltető Nyugatot, de az autoriter arab vezetőket is. Harcra buzdítanak az amerikai és a nyugati erők ellen, de nem hívnak fel fegyveres fellépésre az új arab kormányokkal szemben. Ugyanakkor támogatják a kisebb, taktikai célú erőszak alkalmazását. Céljaik megvalósítása érdekében elfogadják az erőszakos fellépést is. Fellépésük inkább személyek, vagy tulajdonok ellen irányul és nem a biztonsági erők ellen. Küzdenek az italozás és az alkohol-kereskedelem ellen. Líbiában és Tunéziában – a „tisztogatás” első lépcsőjeként – több tucat szentként tisztelt kegyhelyet romboltak le. A fiatal dzsihadisták átveszik az idősebbek életstílusát és öltözködési

13 Thomas Hegghammer a norvég Védelmi Kutatóintézet terrorizmus kutatással foglalkozó intézetének igazgatója. Egyik tanulmányában (Assessing the Islamic State's Commitment to Attacking the West – Iszlám Állam képességeinek értékelése a Nyugat-elleni támadásokban) azt bizonyítja, hogy az Iszlám Állam jelenleg nem rendelkezik olyan támadó képességekkel, mint az al Kaida 2000-ben, inkább helyi szimpatizánsok megnyerésére törekszik.
<http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/440/html>; (Letöltés: 2016. 02. 21.)

14 Hegghammer, Thomas: Jihadi-Salafism Revolutionaries? In: Global Salafism, ed. Roel Meijer. Columbia University Press, New York, 2009. 259. o.

szokásaikat (bő nadrág, fejtendő, nők és férfiak szigorú elkülönülése). Egyes vezetőik, akik korábban az al-Kaida stratégiáját követték, ma inkább az erőszak óvatos alkalmazására és – a társadalom megváltoztatása érdekében – békésebb módszerek alkalmazására hívnak fel.

Jogosan merül fel a kérdés, vajon hogyan lehet az erőszakos elemeket megkülönböztetni a társadalom egyéb, nem erőszakos tagjaitól. A vezetők többnyire kereskedők, tanárok, építőiparban dolgozók, vagy a gazdasági szektor egyéb területén dolgoznak. Ez biztosítja számukra a társadalomba történő beépülést és a toborzó munkát. Ez számukra sokkal nagyobb lehetőséget biztosít céljaik elérésére, ami korábban az al-Kaida tagjainak nem állt rendelkezésére.

Az arab változásokat az iszlám szélsőségesek törekvéseik ellenére sem sajátíthatták ki maguknak, hiszen a változások nem elsősorban a szélsőségesek érdekeit fejezik ki.

Az említett okok miatt nehéz a kormányerők fellépése az iszlám szélsőségesek ellen. Amint láthattuk, Tunéziában a hatóságok igyekeztek toleráns magatartást tanúsítani, ha a másik fél nem lépte át egy bizonyos határvonalat, és ez az erőszak alkalmazása. A viszony tehát a toleranciától a konfrontációig tart és ez rövid időn belül változhat. A fenyegetés elhárítása érdekében fontos az átmenetet folytató országokban a kormányzat erősítése, munkahelyek teremtése és a fiatalokkal való törődés. A kérdés csak biztonsági oldalról történő megközelítése könnyen visszafelé sülnhet el. Az erőszakos kormányzati fellépés helyett fontosabb a biztonsági szervezetek, az igazságszolgáltatás, és nem utolsósorban a gazdasági szektor reformja. Kihívást jelent annak felismerése, hogy a szélsőséges erők miért fordulnak erőszakos módon ellenfeleik és az állam ellen. Fontosak a radikalizálódás elleni programok, ilyenekkel találkozhatunk Marokkóban és Mauritániában, amelyek jobban összhangban vannak a nemzet történelmével és kultúrájával. ellentétben azokkal az elképzelésekkel, amelyeket az iszlamisták nyújtanak.

A belátható jövőn belül azonban még azzal kell számolni, hogy a dzsihádisták szalafita csoportok igyekeznek bomlasztani a politikai rendszert, kihasználják a politikai instabilitásból és a gyenge kormányzásból adódó zűrzavart.¹⁵

A szalafizmushoz és a radikalizmushoz vezető út kapcsán mindenképpen meg kell említeni az 1928-ban *Ahmad Haszan al-Banná* által Egyiptomban létrehozott Muzulmán Testvériséget.¹⁶ A Testvériség vallási mozgalomként indult, fő céljaként az iszlám eredeti értékeihez való visszatérést hirdette meg. Banná megfogalmazása szerint a Muzulmán Testvériség egyszerre szalafita mozgalom, szunnita hitvallás, alapigazság, politikai szervezet, testvér testület, kulturális és tudományos társaság, gazdasági közösség és társadalmi tanítás.¹⁷ A kezdeti időszakra jellemző, alapvetően

15 Malka, Haim – Lawrence, William: *Jihadi Salafism Next Generation*. CSIS, October 2013. <http://csis.org/program/middle-east-program/>; (Letöltés: 2015. 06. 19.)

16 Dzsamáal-Ikhválnal-Muszlimín – A Muzulmán Testvérek (Muzulmán Testvériség) mozgalma alulról felfelé építkezett, a társadalom alsóbb rétegeiben szerveződött közösségek alkották alapegységeit, tömegbázisát pedig a legszegényebb csoportok körében igyekezett kiépíteni.

17 A szervezet rövid idő alatt hatalmas népszerűsége tette szert, több arab országban, köztük Szudánban, Irakban, Szíriában, Jordániában, Jemenben és Szaúd-Arábiában helyi szervezetei jöttek létre.

békés társadalmi átalakítást preferáló szemlélete azt követően változott meg, hogy az 1940-es években kapcsolatba került a Gamal Abdel Nasszer vezette Fialat Szabad Tisztek mozgalmával. A két szervezet a II. világháború alatt és azt követően számos közös merényletet hajtott végre, ami a hatalom egyre erőteljesebb fellépését, ezáltal pedig a szervezet szélsőséges ideológiájának további erősödését eredményezte. A fundamentalizmus korábban tárgyalt hármass felosztását tekintve a kezdeti időkből még mérsékelt, politikai eszközök alkalmazó Muzulmán Testvériség egyre inkább a radikális irányba mozdult el, és nem rettent vissza az erőszak alkalmazásától sem.

A Muzulmán Testvériség – harmadik vezetője, Szajjid Kutb¹⁸ ideje alatt – tovább radikalizálódott, Szajjid Kutb letartóztatását és halálát követően pedig végérvényesen megváltozott. A széles tömegbázissal rendelkező mozgalmából zárt, a fegyveres harcot és a merényletek végrehajtását előtérbe helyező illegális szervezetté vált. A börtönévei alatt megírt *Mérföldkövek* című művében is megfogalmazott szellemi munkássága révén Szajjid Kutb tételei döntő hatással voltak napjaink szélsőséges ideológiát követő csoportjaira, terrororganizációira. Példaként hozható fel, hogy Burhanuddin Rabbani, az afgán ellenállás egyik meghatározó alakja lefordíttatta Szajjid Kutb könyvét dari nyelvre, de az al-Kaida néhány alapítója, Ajman al-Zaváhíri és Ali Amín Ali al-Rasídi szintén magukénak vallották Szajjid Kutb elméletét.¹⁹

Az előzőekben megfogalmazottak természetesen nem jelentik azt, hogy a vahhabizmus és a szalafizmus egyértelműen párhuzamba hozható a szélsőséggel. A merényleteket, a fegyveres harcot céljaik elérése érdekében felvállaló szervezetek a muszlim közösség kisebbségét képviselik. Ennek kapcsán az általánosításnak még a látszatát is el kell kerülni, mivel az csak a szélsőséges nézetek további terjedését okozhatja. Ugyanakkor tény, hogy mind a vahhabizmus, mind a szalafizmus közvetten, vagy közvetlenül hatással volt a radikális irányvonalat képviselő csoportokra, lásd a késői Muzulmán Testvériség tevékenységét.

Természetesen vannak szélsőségesen megnyilvánuló muszlimok, akik ezen áramlatok hatására, esetenként az iszlám sajátos értelmezése (félreértelmezése) révén radikalizálódtak, azonban a muszlim világban a szélsőségesen gondolkodók aránya a mérsékelt gondolkodó muszlimokhoz képest elenyésző. Számos arab országban léteznek szalafita irányzatot képviselő politikai pártok, társadalmi mozgalmak, amelyek kizárólag békés, politikai eszközökkel igyekeznek megtalálni a választ az iszlám modernkori helyére és szerepére.

18 Szajjid Kutb világi iskolába járt, így vallási ismeretei eredetileg hiányosak voltak, az iszlámot csak később fedezte fel a maga számára. Tanulmányait követően másfél évtizedig az egyiptomi Oktatási Minisztériumban az iskolareform előkészítésén dolgozott, közben publicistaként, irodalmárként és kritikusként is tevékenykedett. Eközben egyre radikálisabb nacionalista eszmék felé fordult. 1949-ben a minisztérium két éves tanulmányútra küldte az Amerikai Egyesült Államokba. Az ott szerzett tapasztalatai, a szexuális szabadság, a rasszizmus, a fajok – őt is érintő, hiszen színes bőrűnek számított – elkülönítése, a pénzimádás és a szellemi értékek iránti közömbösség végképp elfordították a nyugati életformától. Végleg az iszlám hagyományok felé fordulva, 1951-ben tagja, majd egyik vezetője lett a Muzulmán Testvériség szervezetének. Póczik Szilveszter: A radikális politikai iszlám eszmevilága. In: Magyar Tudomány, 2011. május. <http://www.matud.iif.hu/2011/05/09.htm>; (Letöltés: 2015. 06. 16.)

19 Béres János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori értekezés, ZMNE, Budapest, 2008. 32. o.

Következtetések

Megállapítható, hogy a hidegháborút követő időszakban a Közel-Kelet a világ azon régiója, ahol a globalizáció a legkevésbé érvényesül, ellentétben a 19. századi globalizációs folyamatokkal. A gazdasági integráció, a szállítás, a kommunikáció lemaradt az Oszmán birodalom nem arab területeihez képest is.

A 20. század kezdetével a közel-keleti keresztények számára sem nyílt lehetőség a nyugati keresztényekkel való kapcsolattartásra. A 19. században a nagyhatalmaknak érdekében állt a kereszténység védelme, mert összekötő kapcsot képeztek a Nyugat és az arab világ között. Ma az arab keresztények irányában ilyen érdek nem létezik. A 19. századi globalizációs folyamatban a keresztények aktív szerepet játszottak az arab újjászületésben, főként kulturális területen. Ma csak egyes helyeken vannak még jelen, a politikai iszlámmal szemben pedig erősen vesztesre állnak. Ma három tényező akadályozza a közel-keleti keresztények érvényesülését:²⁰

- a) A globalizáció felgyorsulása, a gazdasági és a politikai liberalizáció elősegítése.
- b) A keresztény szervezetek kapcsolatának javítása az államhoz és annak intézményeihez, beleértve a nacionalizmushoz való viszonyt is.
- c) Saját intézményeik erősítése a pluralisztikus társadalmi megoldások helyett.

Tényként állapítható meg, hogy a muzulmán lakosság önmagában nem jelent veszélyforrást. A veszélyt sokkal inkább az idézi elő, hogy körükben olyanok is akadnak, akik fogékonyak a szélsőséges, radikális eszmékre, illetve készek a szélsőséges tevékenységre, együttműködve egyes militáns csoportokkal.²¹ Elmondható, hogy a veszélyt nem a muzulmánok és a Nyugat közötti ellentét, hanem a muzulmánokon belül a mérsékeltek és a radikálisok közötti eltérés jelenti. A vita pedig nem a vallási elvekről szól, hanem az elvek részletes jogi értelmezéséről, illetve arról, hogy ennek milyen hatása van az emberek aktuális viselkedésére. A modern gondolkodásúak elismerik az iszlám dzsihád kötelezőségét, de felvetik azt is, hogy eljött az ideje az iszlám protestantizmusnak, ami modernizálná a vallást.

A dzsihádizmus, a szalafizmus lényege, megnyilvánulási formái rendkívül fontosak napjaink vallási és politikai jelenségeinek megismerésében, különösen akkor, ha a vallási radikalizmus különféle megjelenésével foglalkozunk. Nem a vallás, hanem az azt elferdítő, félreértelmező jelenségek ellen kell küzdeni. A dzsihádista, szalafita csoportok kísérő jelenségei, de nem megtestesítői az arab változásoknak, tevékenységükkel igyekeznek gyengíteni az adott politikai rendszert. Az arab változások kisajátítására azonban nem voltak képesek.

Az iszlám, de még az iszlamizmus sem jelent globális fenyegetést a Nyugat számára, ugyanakkor komoly kihívás, illetve biztonsági kockázati tényező.

²⁰ uo.

²¹ Resperger István: Az iszlám világ és hatása a biztonságra. Egyetemi jegyzet, ZMNE, Budapest, 2002. 80. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adeel Malik: The Economics of the Arab Spring. January 2012.
https://www.researchgate.net/publication/254401334_The_Economics_of_the_Arab_Spring
 (Letöltés: 2017. 12. 23.)
- Anatomy_of_the_Salafi_Movement.pdf; (Letöltés: 2015. 07. 26.)
<http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/440/html>; (Letöltés: 2016. 02. 21.)
- Arab Development Challenges Report 2011. Towards the Development al State in the Arab Region
http://www.undp.org/content/dam/rbas/report/ADCR_27%20March%202013.pdf
 (Letöltés: 2017. 12. 25.)
- Béres János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei. Doktori értekezés, ZMNE, Budapest, 2008. 26. o.
- C. A. Bayly: The Birth of the Modern World, 1780–1914. (Oxford: Blackwell, 2004), 325.
<http://www.history.ac.uk/reviews/review/420> (Letöltés: 2017. 12. 23.)
- Don Peretz: Palestinian social stratification: The political implication. *Journal of Palestine Studies*, Vol. 7, No. 1, Autumn, 1977; (pp. 48-74.) <http://jps.ucpress.edu/content/7/1/48> Letöltés: 2017. 12. 25.
- Halmos László: A kétezer éves per előtt. *Izraeli Hírlevél*, 2017. 12. 24.
<https://izraeli-hirlevel.blogspot.hu/2017/12/karacsonyfa-helyett-emlekek-szuloi.html>
 (Letöltés: 2017. 12. 25.)
- Haykel, Bernard: On the Nature of Salafi Thought and Action. In: *Global Salafism: Islam’s New Religious Movement*. ed. Roel Meijer. Hurst, London, 2009. 33–57. o.
- Heck, Paul L.: Jihad Revisited. *Journal of Religious Ethics*. Volume32, Issue 1. March 2004. 106. o.
- Hegghammer, Thomas: Jihadi-Salafis Revolutionaries? In: *Global Salafism*, ed. Roel Meijer. Columbia University Press, New York, 2009. 259. o.
- José Casanova: Religion, the New Millennium, and Globalization. *Sociology of Religion* 62, no. 4 (2001): 429.
<http://www.jstor.org/journal/socireli> (Letöltés: 2017. 12. 23.)
- Kepel, Gillies: Dzsihad. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007. 23. o. ISBN 9789630782357
<http://www.pewforum.org/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population/>;
 (Letöltés: 2015. 07. 26.)
- Kis-Benedek József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. Zrínyi Kiadó, 2016. p. 44.
 ISBN 978 963 327 739 3
- Malka, Haim – Lawrence, William: Jihadi Salafism Next Generation. CSIS, October 2013.
<http://csis.org/program/middle-east-program>; (Letöltés: 2015. 06. 19.)
- Mamouri, Ali: Who are the Kharijites and what do they have to do with IS?
<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/islamic-state-kharijites-continuation.html#ixzz3e0mXGag0>; (Letöltés: 2015. 06. 16.)
- Margaret J. Wyszomirski: Communal Violence: The Armenians and the Coptsas Case Studies. *World Politics* 27, no. 3 (1975): 447–54.
- Marks, Monica: Youth Politics and Tunisian Salafism: Understanding the Jihadi Current. *Mediterranean Politics* 18, No. 1. 2013. 109. o.
- Munif, Abdul-Fattah: A muszlim gondolkodás megújulása a 18–21. században, a szalafijja története.
<http://iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/az-iszlam-tortenete/item/1033-a-muszlim-gondolkodas-meguujulasa-a-18-21-szazadban-a-szalafijja-tortenete>; (Letöltés: 2015. 06. 04.)
- PEW Research Center: The Global Religious Landscape 12. 2012.
<http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec/> (Letöltés: 2017. 12. 23.)
- Póczik Szilveszter: A radikális politikai iszlám eszmevilága. In: *Magyar Tudomány*, 2011. május.
<http://www.matud.iif.hu/2011/05/09.htm>; (Letöltés: 2015. 06. 16.)
- Ramin, Lofti: A perzsa fundamentalizmus vallási és filozófiai alapjai.
<http://tereless.hu/keletkultinfo/lofti.html>; letöltés: 2015. 05. 09.
- Resperger István: Az iszlám világ és hatása a biztonságra. Egyetemi jegyzet, ZMNE, Budapest, 2002. 80. o.
- Rostoványi Zsolt: Az iszlám a 21. század küszöbén. Aula Kiadó, Budapest, 1998. 128. o.
- Rostoványi Zsolt: Az iszlám világ és a Nyugat – Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2004. 397. o. ISBN 963-13-5317-6

- Rostoványi Zsolt: Iszlám(ok) és iszlamizmus(ok) – Válaszadási lehetőségek a globalizáció kihívásaira.
In: Rubicon történelmi magazin, 2015/2. szám. 31. o.
- Rostoványi Zsolt: Iszlám és iszlamizmus mint biztonsági kihívás. In: Biztonsági kihívások a 21. században.
Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, A belügyi Tudományos Tanács kiadványa.
ISBN 978-515-5680-50-2, p. 105.
- Sotorios Roussos: Globalisation processes and Christians in the Middle East. 08. 08. 2014.
<https://doi.org/10.1080/21520844.2014.928924> (Letöltés: 2017. 12. 23.)
- Szalontai Gábor: Az iszlám radikalizmus Európában és nemzetbiztonsági kihívásai. I.
In: Felderítő Szemle, XIV. évfolyam, 2. szám, 2015. június. 73–106. o.
- Tibi, Bassam: The Challenge of Fundamentalism. Political Islam and the New World Disorder. University
of California Press, 1998. 8. o. ISBN ISBN-13: 978-0520236905
- Wiktorowicz, Quintan: Anatomy of the Salafi Movement. Studies in Conflict and Terrorism 29, 2006.
207–239. o. http://www.cerium.ca/IMG/pdf/WIKTOROWICZ_2006_